

Dieter Honoré

De tussen- tijd

B&L

VOORAF

Jouw verdriet is niet dat van een ander. *‘Waarover men niet kan spreken, daarover moet men zwijgen.’*

Dat (en alleen dat) verklaart waarom mijn moeder, mijn lieve zussen en hun kinderen in dit verhaal vaak niet meer dan schimmen lijken die nu en dan uit de mist opduiken. Zij hebben hun verdriet, hun eigen stem, hun eigen woorden. Het is niet aan mij om die aan een lezer toe te vertrouwen. Wie erbij was weet dat wij een nucleus waren, één bol wol, en dat zijn wij gebleven.

Ik wil mijn moeder, zussen en schoonbroers, neefjes en nichtje bedanken dat dit boek door iedereen gelezen mag worden. Ik kan enkel hopen dat het blootgeven van ons meest intieme jaar zijn dood een betekenis geeft die het zonder deze woorden zou missen.

PROLOOG

27 januari 2018

Het pak dat ik tien dagen geleden heb gekocht, zit te ruim. De jas zweeft boven mijn schouders uit wanneer ik op mijn stoel vooroverbuig naar de stenen vloer. Ook de mouwen zijn te lang. Waarom heb ik daar niet beter op gelet? Als ik straks opsta zal ik mijn armen in een rechte hoek buigen, zodat het niemand opvalt. Goed, het flesje water staat nog steeds aan mijn voeten. Tekst zit in de binnenzak. Straks mag ik het van de man vooraan overnemen. Nog heel even.

Verwonderd stel ik vast dat zachte zinderingen binnensijpelen in het grote verdriet. Het lijken wel de tintelingen van een achtjarige die zijn nieuwjaarsbrief voor de verzamelde familie gaat voorlezen. Je ogen bewegen over het blad papier, maar eigenlijk ken je hem helemaal uit het hoofd.

Mijn zus knijpt in mijn arm zonder dat iemand het merkt. Als teken dat alles prima is knijp ik twee keer kort na elkaar in die van haar. Ik tel de ademhalingen conform de techniek die ze me deze ochtend heeft aangeleerd. Drie in, aanhouden twee en drie, zes uit.

De gezangen zijn uitgestorven. De priester wenkt me met een knikje. Het is mijn beurt. Mijn lijf aftasten. Het flesje water. Tekst in de binnenzak. Armen buigen als ik de afstand overbrug tussen mijn stoel en het altaar. Opletten voor het trapje... Ik ben er. Ik leg mijn handpalmen op het koude stenen altaar en voel de rust door mijn lijf trekken, kijk op naar de massa mensen die

zich in de kerk heeft verzameld. De priester vraagt of ik wil dat hij nog even blijft en ik knik.

‘Lieve vrienden en familie,

Mijn vader wilde tijdens deze dienst geen lofzang, geen laudatio. Hij wilde ook geen lijst van mandaten, geen overzicht van zijn carrière of mijlpalen. Dat was nochtans eenvoudiger geweest dan dit nu... Maar dat is hem ook ten voeten uit. Om de lat hoger te leggen dan je het had gewild. Om je daarbij die zorgzame stille blik te geven die zegt “gij kunt dat” en je daarna los te laten.

Laat me jullie iets vertellen over een man die zowel vader was, als papa.

Vader.

Ik was achttien en zat voor het eerst in de aula van de universiteit. Een professor zwaaide het grote krijtbord open waarop in grote letters Bonus Pater Familias was geschreven. Hij verklaarde plechtig dat het begrip een heel jaar lang de hoeksteen van de cursus zou vormen en legde uit wat de Romeinen ermee bedoelden. Die uitleg had ik niet nodig omdat er bij ons thuis een rondliep. Het abstracte begrip van de persoon die zich verantwoordelijk voelt en alles doet wat nodig is om schade te voorkomen had een gezicht dat ik kende, een baard, grijze krullen. Dat alles maakte de studie van het Romeinse recht een pak makkelijker.

Mijn vader was veel. Jurist. Gepassioneerd liefhebber van klassieke muziek. Advocaat. Hondstrouwe vriend. Opa. Maar vader, dat was hij boven alles. Niet alleen in ons huis, maar ook “op den bureau”, op die mysterieuze raden van bestuur waar hij nooit veel over vertelde, en ver daarbuiten.

Hij was een harde werker, maar ik hoorde hem nooit één keer naar zijn werk vertrekken. Hij vertrok “naar den bureau” alsof daar een gastgezin op hem wachtte dat in gelijke mate zijn vaderlijke zorg nodig had.

Hij was een vader met zoveel dochters en zonen, van wie er tientallen hier in de kerk zijn verzameld. Op zijn best was hij wanneer je een belangrijk kruispunt naderde en richting miste. Zo’n honderd meter voor dat kruispunt vatte hij post, omdat wij, jullie, zovelen daar een stoel voor hem hadden klaargezet. Hij stelde een handvol vragen en liet je daarna vol vertrouwen het kruispunt op rijden. Je wist of je naar links of rechts moest. Niet omdat hij je dat had verteld, maar enkel omdat hij de juiste vraag had gesteld.

En net omdat hij voor zoveel van de mensen die hier vandaag zijn verzameld een vader was, wil ik graag vertellen over wat hij alleen voor ons vier was. Voor mij, mijn twee zussen en mijn moeder. Papa.’

Op het blaadje heeft mijn zus er in balpen bijgeschreven dat ik hier even moet pauzeren, mijn hand op mijn buik leggen, en adem moet halen. Traag spreken, veel trager dan wat normaal lijkt, zei ze. Ik merk dat de priester in zijn lange gewaad geruisloos is verdwenen naar een zijbeuk van de kerk. Ik sta er alleen voor nu en verbied mezelf om naar de urne te kijken. Ik kijk naar mijn zus die knipoogt en met haar lippen de e en de a vormt. Ze heeft gisteren een heel uur lang geprobeerd mijn West-Vlaamse klinkers op te poetsen. Blijkbaar tevergeefs.

‘Papa.

Onze papa kon dingen die niemand anders kon. Zo kon hij slapend een halve zak snoep opeten. Ik daag iedereen uit om het eens te proberen. Hij kon een Griekse mythe na dertig jaar terugvinden in

een donkere kamer van zijn geheugen en ze zonder de minste hapering vertellen aan de kleindochter die op zijn schoot zat.

Onze papa vormde een front, met onze mama. Na een slecht rapport of strafstudie zal elk van zijn kinderen wel eens geprobeerd hebben om een wig te drijven in dat befaamde front, ook al wist je dat het verspilde energie was. Samen uit, samen thuis, al was mama natuurlijk meer thuis dan papa. Hij was vaak weg, maar een afwezige vader kan ik hem niet noemen. Als hij er was, toonde hij zich heel aanwezig, en mijn twee zussen en ik zullen in onze puberteit meer dan eens gedacht hebben: té aanwezig. Het liep niet altijd zoals hij wilde of hoopte, want hij mikte hoog en hoopte veel. Met lede ogen stelde hij wel eens vast hoeveel kansen ik verwanselde, al had hij ze mij – zo vond hij – nog met zoveel zorg in de schoot geworpen.

Hij had een hekel aan luiheid of plantrekkerij. Ook aan gebroken beloftes. Als puber erger je je aan die eeuwige voorspelbaarheid van hem, maar zoveel decennia later kijk je er toch anders naar. De voorspelbaarheid heeft het beton gegoten waar onze voeten op staan. Je duwt mijn zussen en mij niet zo snel omver.

Over het afgelopen jaar kan ik nu niet getuigen in deze volgelopen kerk. Dat mag je me niet vragen. Misschien doe ik dat later, op een andere manier. Maar ik wil wel dit met jullie delen. We hebben hem vaak zien schuifelen, ook letterlijk, omdat zijn dieptezicht niet langer te vertrouwen was. De man die zoveel mensen een heel leven lang perspectief heeft geboden, moest het zelf meer en meer zonder doen. Maar meer nog figuurlijk moest hij in het rond tasten. We zagen hoe hij kwetsbaar, soms onhandig, zoekend aftastte wat hij nog wilde delen. Hoe hij zinvol de tijd wilde doden terwijl de tijd hem doodde. Vaders zijn trefzeker. Maar nooit ofte nimmer wordt een trefzekere vader weer meer papa dan wanneer het ook

hem toegestaan is te tasten, twijfelen of huilen. Wanneer hij weer even onhandig kan zijn als toen hij een van zijn kinderen onzeker een papfles probeerde te geven.

Hij heeft ons een les geleerd: durf tasten, durf schuifelen, val in schoonheid. Hij was een voorbeeld voor ons allen. Als vader, als papa en misschien nog het meest als de moedige schuifelaar die hij op het eind is geworden.'

Ik kijk even op, knik mechanisch naar de urne. Ik heb het einde van de tekst gehaald, heb zin om breed te glimlachen terwijl ik terug naar mijn stoel loop, maar bots op een publiek dat dat ongetwijfeld ongepast zou vinden.

Ik begrijp dat de mensen in de kerk het moeilijk hebben. Straks ga ik ze troosten. Omdat ik het afgelopen jaar al zo intensief heb gerouwd voor hij vertrok, hoef ik vandaag zelf niet zoveel troost. Er zullen nog een paar moeilijke maanden volgen, maar er is zoveel liefde, rust en vertrouwen in me achtergelaten dat het afscheid zich zal vertalen in iets lichtvoetigs. En er is natuurlijk de opdracht die ik beloofd heb af te maken: het verslag van zijn bijzondere laatste jaar. Mijn papa had een hekel aan gebroken beloftes. Ik weet wat me te doen staat en heb er zin in. Ik voel mee met de mensen die nog het verdriet en verlies voor de boeg hebben dat ik al achter de rug lijk te hebben.

Little did I know.

Zeven jaar

27 januari 2025

17u00

Verwonderd merk ik dat mijn armen het stuur van mijn fiets optrekken op de plaats waar acht jaar geleden nog een put in het wegdek zat. Ik herinner me moeiteloos de weg naar haar huis, rijd door het stadspark bij de eeuwenoude abdijruïne, tot bij de fietstunnel die onder de treinsporen is gegraven. Op de gevaarlijke ringweg is nu een oversteekplaats aangelegd met verkeerslichten.

Daar aan de overkant ontvouwt zich de wirwar van smalle straten en steegjes waar haar huis zich bevindt, waar ze woont en werkt. De spieren in mijn lichaam hebben de weg naar haar huis onthouden als reed ik er gisteren nog heen. Maar wat in haar huis is gezegd en gedeeld, is daar achtergebleven en lijkt te zijn vervaagd. En ik wil het terug, daarom moet ik naar de overkant.

Ik steek over, fiets aan de hand.

Ik herinner me weer de verwondering die me zo lang geleden overviel toen ik voor het eerst naar haar toe reed en hopeloos verdwaalde in het labirint van kleine arbeiderswoningen.

Er was mij over haar verteld, en daarbij had ik mij een majestueus herenhuis verbeeld, met een statige trappenhuis waar ik haar zwijgzaam zou volgen naar een zonovergoten verdieping. Niets dan een oude plankenvloer en daarop een groot oosters tapijt, gebleekt door de zon, twee zachte leren zeteltjes. Door het metersbrede raam zou een zee van licht binnenstromen en

een waterloop te zien zijn. Daar zou zij dan naar staren alvorens de wijsheden te debiteren die licht over mijn duisternis zouden werpen.

Niets van dat alles stemde met de werkelijkheid overeen. Ze woonde in een smal rijhuisje en daar woont ze nog steeds, zo blijkt uit het spraakbericht dat ze bij me heeft ingesproken.

‘Lukt maandag vijf uur?’ Haar stem die ook na al die jaren van stilte nog zo vertrouwd klonk.

Ik huiverde toen ik het bericht beluisterde. Maandag vlak na de werkuren, dat was wat ze voorstelde. Net als toen. Alsof ze al die jaren mijn vaste tijdstip had vrijgehouden voor de dag dat ik terug zou keren om op te halen wat ik bij haar had achtergelaten.

Ik maak mijn fiets vast aan de lantaarnpaal en wacht tot het afgesproken uur.

Vanaf de overkant staar ik naar de voordeur die zonder tussenruimte toegang geeft tot de kamer waarin ze haar cliënten ontvangt. Cliënten. Ze heeft nooit van die term gehouden, vertrouwde ze me ooit toe, maar ze bood me nooit een alternatief aan.

Ik bel aan.

‘Mijn lieve God, wat is dát lang geleden,’ zegt ze met haar kenmerkende Noord-Hollandse tongval. Er lijkt een vibrato in haar stem te zitten die ik niet eerder opmerkte. Ze rilt terwijl ze de deur wat verder voor me opentrekt.

‘Ga toch zitten,’ vervolgt ze terwijl ik mijn winterjas uitspreid op de sofa die iets verderop staat. In de pastelgekleurde ruimte wijst ze met een overbodig gebaar naar de uitgeleefde stoffen fauteuil die nog precies staat waar hij zoveel jaar geleden al stond.

Ook de rest van de ruimte lijkt in de tijd gestold. Op haar bureau ligt net als toen een Duitse tekst opengeslagen waarin ze met een fijn potlood onleesbare notities aanbrengt.

Terwijl ik naar de zetel stap die me is toegewezen, ga ik met een vinger over het met leder bedekte tafelblad, langs de pot met de stukken van twee euro die ze klaarblijkelijk nog steeds teruggeeft op een briefje van vijftig, tot bij de hoek waar ik de kleine ingekaderde foto van haar vader herken. Een statige lange man in legeruniform, één die van aanpakken weet.

Ze gaat zitten, maar maakt niet meteen aanstalten om iets te gaan zeggen. We kijken wat onwennig naar elkaar, als twee familieleden die jaren geleden van elkaar werden gescheiden door een vete waar ze het fijne niet van weten. Ze is ouder geworden. Er lopen mooie kraaienpoten uit haar ogen terwijl ze minzaam lacht.

Ik kijk naar haar en wrijf mijn handen tegen elkaar aan. Het doet me denken aan mijn eerste bezoek, zoveel jaar geleden.

Een nieuweling mag twee keer gratis op gesprek. Dat is de regel die ze je meedeelt nog voor je goed en wel bent gaan zitten. Daarna beslist zij of ze iets voor je kan betekenen. Waarom de vraag in mijn geval destijds positief was beantwoord, heeft ze me nooit verteld.

‘Wie kan ik vandaag voor je zijn?’

Zo vat ze het gesprek aan nadat het trillen van haar stem en het rillen van haar arm zijn gestopt, nadat ik heb gezegd dat het buiten klam en koud is. Ze kijkt me aan vanuit haar zetel die een pak meer comfort lijkt te bieden dan de mijne.

Een oud automatisme voert mijn hand naar rechts. Ze heeft voor ik aankwam een glas water op het kleine bijzettafeltje gezet, net als toen.

Ze herhaalt de vraag nog eens, zachter deze keer, bijna fluisterend, terwijl ik mijn glaasje voor de helft opdrink: ‘Wat kan ik vandaag voor je betekenen?’

‘Ik wil graag terug wat ik hier zeven jaar geleden heb achtergelaten,’ antwoord ik met een stem die aarzelt en moet wennen aan de jaren van stilte die tussen haar en mij in liggen.

Ze glimlacht zacht en wacht lang voor ze antwoordt. Als ze in dat herenhuis had gewoond, zou ze nu naar de vogels op het water hebben gestaard. Ze kijkt naar de brede toppen van haar zware bottines die ze nog steeds draagt. Haar koffiezet rochelt in het keukentje dat aan deze ruimte grenst.

‘Zo, dat is wel meteen met de deur in huis vallen,’ antwoordt ze zonder te beseffen dat dat precies is wat de benedenverdieping van haar rijwoning zo uniek maakt.

‘Ik weet natuurlijk waar je naar verwijst. Maar je zal hopelijk begrijpen dat ik het jou niet zomaar kan teruggeven. Wat je achterliet, is er niet meer.’

Verschrikt ga ik rechtop zitten. In mijn borstkas lijkt een wildeman hard en onregelmatig op een trom te kloppen. Ik leeg met drie stevige slokken het glas water en vraag een tweede om de opstekende onrust weg te slikken. Niets lijkt te helpen. Mijn ademhaling gaat van draf naar galop en mijn handen knellen zich rond de smalle armleuning. In het bijzijn van Jos moet je oude zekerheden en vooringenomenheden laten varen, dat was altijd al zo, maar dat verdwenen is wat ik bij haar achterliet, gaat mijn voorstellingsvermogen te boven. Er was in mijn ogen, stilzwijgend weliswaar, sprake van bewaargeving. Daar komen verplichtingen bij kijken, met name in hoofde van wie het kostbare goed in bewaring neemt.

‘Rustig maar. Zo bedoel ik het niet. Natuurlijk ligt het hier nog, wat had je gedacht.’

Ze wijst achteloos naar de eerste verdieping waar ik haar woonruimte vermoed, waar een kat op het parket krabt, soms een telefoon rinkelt tot het antwoordapparaat overgaat. Ze wijst naar de verdieping die enkel voor haar is voorbehouden.

Ik kijk in het rond, naar de enorme collectie boeken die her en der over de ruimte zijn verspreid. Ze wees lang geleden al eens naar die eclectische collectie toen ze probeerde te verklaren waarom ze op haar zestigste verjaardag de traditionele paden van de psychotherapie had verlaten. De verzameling die er toen stond lijkt vandaag nog steeds intact. De verzamelde werken van Freud en een flink aantal academische boeken worden bij elkaar gehouden door een overzicht van de Griekse mythologie aan de ene kant en een vuistdikke biografie van Bach aan de andere kant.

De collectie illustreert de tweede regel die je al snel van haar meekreeg. Voor klassieke psychotherapie was je bij haar aan het verkeerde adres. Niet dat ze daarop neerkeek, maar zelf wilde ze op haar gevorderde leeftijd op tijd en stond wat buiten de lijntjes kunnen kleuren. Het naambordje had ze dan ook jaren geleden van de muur gehaald. Wilde je wel op de klassieke paden blijven, dan kon ze jou moeiteloos doorverwijzen naar een van haar collega's.

‘Vorige week was het opnieuw die bewuste dag, niet?’

Zonder een bevestiging van mijn kant af te wachten vervolgt ze dat ze elk jaar in januari een bericht van me had verwacht, zeven jaar lang. Ze had de bewuste dag jarenlang met een potlood aangekruist, en de hele maand januari mijn plek vrijgehouden, op maandag, om vijf uur. Net als toen.

‘Je hebt je tijd genomen. Wel goed van jou, je leek vroeger altijd zo gehaast.’

Ik drink wat water en schraap mijn keel. Ik beseef dat Jos me niet in een rechte lijn zal voeren naar dat waarvoor ik ben gekomen. Ik buig daarom noodgedwongen mee in het bochtenwerk dat ze voor me heeft uitgestippeld.

‘Ja. Vorige week was het weer die dag en ik heb het niet met *die dagen*: die waarop mijn vader de diagnose kreeg, een jaar ouder had moeten worden of zoals vorige week het geval was,